

УДК 336.27

Чернега О.Б., д-р екон. наук, проф.,

Озаріна О.В., канд. екон. наук, доц.,

Молнар К.А. (ДонДУЕТ, Донецьк)

ЗОВНІШНІЙ БОРГ КРАЇН ЄС

У статті проаналізовано зовнішній борг країн ЄС, досліджено причини боргової кризи 2009 р. в окремих країнах ЄС, розглянуто методи запобігання і виходу з боргових криз.

Ключові слова: зовнішній борг, боргові інструменти, методи, завдання.

Переважає більшість країн світу відчуває нестачу власних ресурсів для здійснення внутрішніх вкладень, покриття дефіциту державного бюджету, проведення соціально-економічних перетворень і виконання боргових зобов'язань за зовнішніми запозиченнями.

На сучасному етапі світового економічного розвитку проблема зовнішньої заборгованості набула глобального характеру. У цілому боржниками розвинених країн на цей час є понад 140 держав світу. За даними МБРР, загальна заборгованість цих країн в 2010 р. перевищила 3 трлн дол., з яких 89% припадає на країни, що розвиваються, і 11% – на колишні соціалістичні держави [6].

Проблема обслуговування державного зовнішнього боргу – один з ключових чинників макроекономічної стабільності в країні. Від характеру вирішення боргової проблеми залежить бюджетна дієздатність країн, стан їхніх валютних резервів, а, отже, стабільність національної валюти, рівень процентних ставок, інвестиційний клімат, характер поведінки сегментів фінансового ринку [9].

Усі країни світу, а також і європейські, проводячи економічні перетворення, вдаються до зовнішніх джерел фінансування. Раціональне використання іноземних позик, кредитів і допомоги сприяє прискоренню економічного розвитку, вирішення соціально-економічних проблем.

Відсутність цілісної державної політики щодо залучення та використання зовнішніх фінансових ресурсів призводить до утворення зовнішньої заборгованості, яка стає серйозною перешкодою для здійснення економічних перетворень.

Мета статті – дослідити стан зовнішнього боргу країн ЄС, методи і інструменти для виходу з боргової кризи окремих країн ЄС.

На сучасному етапі економічного розвитку євросони для кожного боржника розробляються стабілізаційні заходи, які зазвичай передбачають лібералізацію або скасування валютного та імпортного контролю, зниження валютного курсу, відкритість економіки країни, ухвалення антиінфляційних заходів. Останні включають контроль за кредитами банків, скорочення дефіциту державного бюджету, контроль за заробітною платою, скасування контролю за цінами і заохочення свобод ринку.

З прийняттям цих заходів пов'язується надання нових банківських кредитів. Разом з отриманням кредитів від МВФ або МБРР організовуються також

гарантовані кредити приватних банків. Із цією метою кредитні ресурси МВФ в 2010 р. були збільшені в 1,5 разу. Тиск на фінансову консолідацію різко посилюється в результаті грецької кризи і загострення проблем так званих «слабких ланок» – Ірландії, Італії, Португалії та Іспанії. Сучасна криза єврозони – це частково проблема фінансової спроможності [3; 4].

У результаті глобальної економічної кризи Європейська комісія прогнозувала, що економіка ЄС скоротиться на 4% в 2010 році і на 0,1% в 2011 році. ЄС вийшов з кризи швидше, ніж очікувалося, за оцінками Комісії в 2011 році зростання склало 1,8%. Значні ризики для економічного зростання тим не менш залишаються, зокрема за високих офіційних боргів і дефіцитів, старіння населення, надмірного регулювання, сумнівів у стійкості Європейського економічного і валютного союзу (ЕВС).

У лютому 2011 р. для запобігання грецької фінансової кризи ЄС і МВФ створили фонд в 1 трлн для підтримки будь-кого з членів ЄВС, але це не заспокоїло коливання ринку, що вплинуло на вартість євро.

Одинадцять членів ЄС ввели євро як єдину національну валюту з 1 січня 1999 року (Греція зробила це у 2001 році), але Великобританія і Данія намагаються зберегти свої національні валюти, Швеція не здійснювала дій для участі в ЄС.

У період між 2009 та 2010 р. ЄС назвав 12 країн, які слабкіше економічно розвинені, ніж інші 15. Із цих держав-членів, тільки Словенія (з 1 січня 2007 р.), Кіпр і Мальта (з 1 січня 2008 р.), Словаччина (з 1 січня 2010 р.) і Естонія (з 1 січня 2011 р.) ввели євро [8].

Якщо не будуть вжиті додаткові заходи, сукупний державний борг країн Євросоюзу може досягти 100% ВВП до 2014 р., стверджують в Єврокомісії.

Причина швидкого погіршення стану держборгу в країнах ЄС – додаткові витрати європейських урядів, спрямовані на підтримку економіки. Щоб уникнути негативного розвитку подій, країни ЄС будуть змушені почати поступове зниження бюджетних витрат і державних вливань в національну економіку [3; 12].

У зв'язку з високими державними витратами 20 з 27 держав ЄС порушують норми пакту стабільності і зростання, згідно з яким рівень дефіциту державного бюджету не може перевищувати 3% від ВВП країни. Європейська комісія прогнозує, що в 2011 р. у Німеччині цей показник складе 5%, у Франції – 8,2%, а в Іспанії дефіцит держбюджету перевищить 10%.

Очікується, що Єврокомісія поставить перед Німеччиною, Францією і Іспанією вимоги: до 2013 р. ці країни будуть зобов'язані скоротити дефіцит бюджету до дозволених в ЄС 3% від ВВП. У цей список Єврокомісії потраплять також Італія і Великобританія, крайнім терміном для Італії буде 2012 р.

Водночас Єврокомісія схвалила превентивний план іспанського уряду щодо скорочення дефіциту бюджету і зовнішнього державного боргу до нормального рівня [12].

Завдання Євросоюзу в галузі управління зовнішніми боргами країн ЄС полягає в забезпеченні позитивного ефекту від зовнішнього фінансування, не створюючи при цьому складних проблем стабілізації макроекономічної сфери і платіжного балансу.

Ефективне управління зовнішнім боргом включає три взаємозалежні завдання:

- визначення тимчасового профілю за зобов'язаннями країни в рамках обслуговування зовнішнього боргу;
- прогнозування очікуваних чистих експортних надходжень, можливих нових зовнішніх позик та інших видів фінансування, достатніх для обслуговування зовнішнього боргу;
- прогнозування внутрішніх податкових надходжень. Проектовані державні доходи повинні бути достатніми для забезпечення в місцевій валюті еквівалент зобов'язань держави з обслуговування зовнішнього боргу. Труднощі зі збором податків і адекватним забезпеченням інших видів державних витрат можуть серйозно обмежувати здатність уряду обслуговувати зовнішній борг.

Поряд з вищевказаними завданнями уряд мусить використовувати можливості виплати своїх боргів раніше терміну або їхнє рефінансування на сприятливих умовах [6; 11].

Позикову політику уряду слід розглядати в контексті макроекономічної політики. Як свідчить світова практика, боргові проблеми рідко виникають у країнах, де проводиться така економічна політика, за якої основні економічні змінні – особливо процентні ставки і валютний курс – відображають реальні економічні співвідношення, де уряди підкріплюють свою інвестиційну програму ефективними заходами щодо мобілізації бюджетних ресурсів і підвищення внутрішніх заощаджень.

Ефективне управління зовнішнім боргом включає три специфічних взаємопов'язаних процеси:

- вибір відповідного виду фінансування;
- рішення про розмір запозичення;
- створення системи статистики зовнішнього боргу (ведення повної та своєчасної звітності про існуючий борг країни).

В умовах обмеженості фінансових ресурсів країна-позичальник має вибрати з наявних джерел зовнішнього фінансування найкращу комбінацію, яка відповідала б як потребам окремих проектів, що фінансуються, так і економіки країни в цілому. Необхідно враховувати, що пільгові кредити доступні лише найбільш біднішим країнам, що розвиваються. Максимальну вигоду з пільгового фінансування можна отримати, якщо комбінувати його з іншими типами кредитування (експортні кредити і міжнародні банківські кредити).

Кредити, отримані на фінансових ринках, мають вбудовуватись в загальний фінансовий пакет, оптимальний в сенсі поєднання різних видів фінансування як для економіки в цілому, так і для окремого інвестиційного проекту. На рівні інвестиційного проекту оптимальність може означати:

- максимально можливу частку пільгових кредитів або же мінімальну частку фінансування на ринкових умовах;
- мінімізацію платежів за обслуговуванням зовнішнього боргу, який належить виплаті в період до завершення проекту, тобто до того, як почне приносити фінансову віддачу [11].

Статистичне управління Євросоюзу опублікувало підсумкові показники дефіциту бюджету та державного боргу для всіх країн регіону за 2010 р. і переглянуло дані по Греції в бік підвищення. Після перегляду Греція вийшла на перші місця в єдиній Європі у співвідношенні бюджетного дефіциту і держборгу до ВВП, що показано на рисунку 1 [5, с. 31].

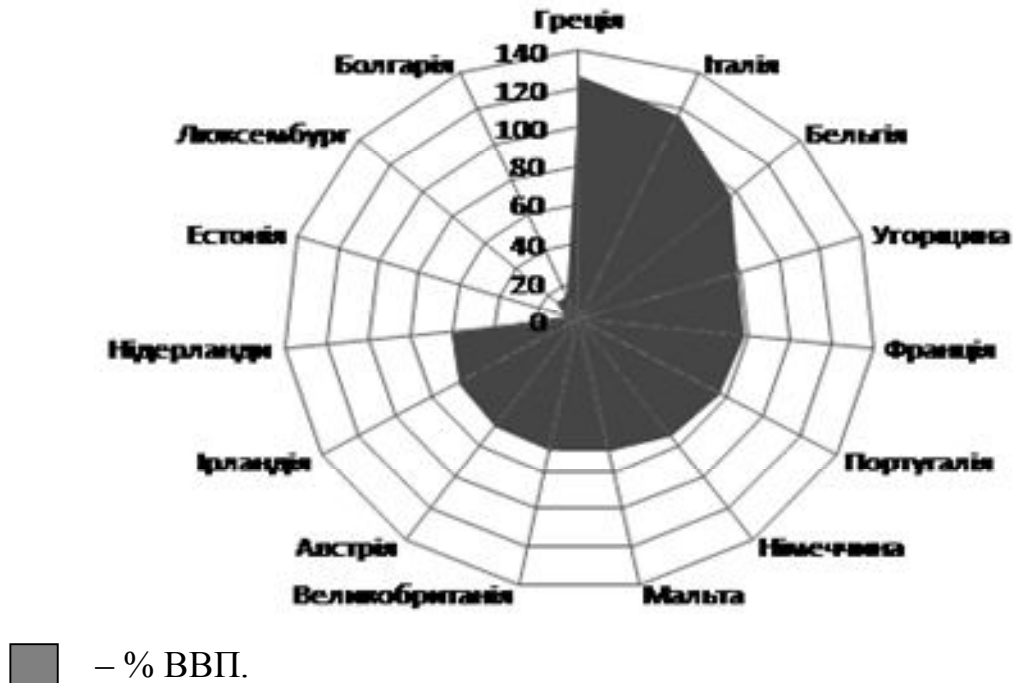


Рисунок 1 – Обсяг зовнішнього боргу країн ЄС в 2011 р.

Для 25 держав ЄС бюджетні підсумки 2010 р. були гіршими 2009 р., проте дві країни (Естонія і Мальта) продемонстрували скорочення бюджетного дефіциту. Держборг Греції в 2010 р. переглянуто в бік збільшення до 126,8% ВВП, за цим показником Греція випередила Італію, держборг якої оцінюється в 116% ВВП. Середній рівень держборгу в єврозоні виріс з 69,8% ВВП в 2009 році до 79,2% в 2010 році. В Євросоюзі в цілому цей показник піднявся до 74% торік з 61,8% роком раніше. 15 з 27 держав ЄС за підсумками 2010 року мали держборг вищий за 60% національного ВВП, про що свідчать дані таблиці 1 [5].

Греція – найбільш проблемна країна щодо заборгованості. Загальна сума зовнішнього боргу Греції досягла рекордних 300 млрд євро, це найвищий рівень в історії країни. Обсяг ВВП Греції становить 240 млрд євро, зовнішній борг досяг 125% ВВП. Раніше грецький уряд заявляв, що до кінця року обсяг зовнішнього боргу країни не перевищить 113% ВВП. Однак у 2011 р. – борг становить 125%. Це найвищий показник зовнішнього боргу серед всіх країн Євросоюзу.

Причина суттєвих проблем – світова фінансова криза, яка призвела до різкого зростання бюджетного дефіциту і зовнішнього боргу Греції. Подібні складнощі відчувають багато країн Балтії і Східної Європи. На борговому ринку зростає переконаність, що Греція не зможе виконати своїх боргових зобов'язань в 2011 р. щодо виплати за своїми бондами 8,5 млрд євро. Це чинить тиск на вартість європейської валюти.

Таблиця 1 – Зовнішній борг країн ЄС

Країна	Зовнішній борг/ВВП, %	Зовнішній борг на душу населення, дол.	Сума зовнішнього боргу, трлн дол.
Ірландія	811	549819	2,3
Великобританія	336	153616	9,4
Бельгія	327	155362	0,55
Гонконг	295	93539	0,65
Нідерланди	268	145959	2,4
Швейцарія	264	171478	0,55
Австрія	191	78070	0,8
Франція	168	78070	0,55
Данія	159	107026	0,58
Німеччина	137,5	63767	5,25
Іспанія	137,5	57091	2,3
Швеція	129	73245	0,65
Фінляндія	116	62573	0,3
Норвегія	114	118353	0,55
США	95,09	44358	13,6

Країнами ЄС було ухвалено рішення про допомогу Греції та іншим державам, що мають серйозні проблеми в держфінансах. Загальний обсяг стабілізаційної програми становить 750 млрд євро, з яких на Грецію припадає 110 млрд під 5% річних терміном на 3 роки. Пакет фінансової допомоги включає в себе 250 млрд євро від МВФ, 60 млрд євро від Єврокомісії і 440 млрд. євро у вигляді кредитів європейських країн. Кошти МВФ і кредити країн ЄС будуть надходити до спеціального фонду [6].

Уряд ФРН вирішив виділити Греції 22,4 млрд євро кредиту в рамках європейського пакету фінансової допомоги. Міністр економіки Іспанії Олена Сальгадо оголосила у свою чергу, що Мадрид в найближчі три роки готовий надати Греції позику в розмірі 9,792 млрд євро, у тому числі перший транш – 3,672 млрд – протягом 2011 року. На думку Сальгадо, допомога Греції буде мати позитивний ефект для іспанської економіки, оскільки спрямована в першу чергу на зміцнення європейської валюти і єврозони. Кредити будуть виділятися під 5% річних і Греція зможе в повному обсязі повернути їх Іспанії. Брюссель видасть Афінам до 2012 року позики на суму 2,5-3 млрд євро, повідомив міністр фінансів Бельгії Дідьє Рейндерс.

Глави фінансових установ 16 країн єврозони (єврогрупа) затвердили пакет фінансової допомоги Греції з боку Євросоюзу і МВФ у розмірі 110 млрд євро, з них 80 млрд бере на себе ЄС. Кредити членів зони євро, які ще належить ухвалити національним парламентам, будуть двобічними. Греція опинилася на межі дефолту через неможливість рефінансувати свій 300-мільярдний борг ринковим шляхом [7].

Нинішня криза торкнулася держав-членів ЄС Центральної та Східної Європи – Угорщини та Латвії. Обидві країни врятувалися від банкрутства лише завдяки кредитам, які надали їм міжнародні організації та фінансові інститути.

У жовтні 2010 р. Євросоюз, МВФ і Світовий банк перерахували Угорщині для подолання кризи 20 млрд євро. Зараз зовнішній борг Угорщини перевищує 75 млрд євро за розміру золотовалютних резервів близько 13 млрд євро.

У березні 2011 р. за підтримкою до світової спілки звернулася Румунія, запросивши у МВФ і Євросоюзу кредити на загальну суму 20 млрд євро. Сукупний держборг Угорщини, Чехії, Словаччини, Румунії та Хорватії становить близько 200 млрд євро. Збільшення державних боргових зобов'язань і потенційні складнощі з їхнім фінансуванням все частіше стають болісною темою для Європи. Урядам країн ЄС доводиться розплачуватися за попереднє пом'якшення фіскальної політики шляхом сильної економії, що може сповільнити економічне зростання [5; 6].

Країни Євросоюзу мають економити і домогтися щорічного зменшення державного боргу на суму, що відповідає одному відсотку від валового внутрішнього продукту, говориться у звіті Єврокомісії.

Єврокомісар з економічної і валютної політики ОлліРен закликає європейське співтовариство до посилення заходів економії. Необхідно збільшити зусилля щодо скорочення суми держборгу, вважає комісар. У перспективі необхідно добитися того, щоб розмір держборгу країн ЄС становив максимум 60% від ВВП.

Зараз у середньому в ЄС цей показник перевищує 80% і має тенденцію до підвищення. Протягом наступних 20 років уряди країн Євросоюзу повинні щорічно скорочувати держборг на суму, що відповідає 1% від ВВП, вважає Оллі Рен. Тільки так вдасться повернутися до дотримання умов пакту стабільності. У відповідності з загальноєвропейським пактом стабільності, сума боргу держав єврозони повинна щорічно скорочуватися на 0,5 % від ВВП.

На сучасному етапі світового економічного розвитку для вирішення боргових криз в країнах ЄС, на думку О.Н. Масюк і І.І. Вереженко, доцільно використовувати методи та інструменти з теорії Тінбергена [7]:

- коригування обмінного курсу з метою усунення зовнішнього балансу;
- реструктуризація боргу для підтримки делевериджу зовнішнього боргу і уникнення тривалого боргового тягара;
- досить низька процентна ставка, щоб уникнути нестійкого розвитку державного боргу або прямого дефолту [4; 7].

Стратегічний підхід, який прийнято зараз в усій Європі, нагадує відповідну модель МВФ (модель Полака): або скоротити державні видатки, або збільшити податкові надходження. Щоб ця політика запрацювала, повинен бути причинно-наслідковий зв'язок між фіскальною консолідацією, поліпшенням стану рахунку поточних операцій і приватним делевериджем. Існування такої причинності і доступність такої політики в нинішніх умовах є основною проблемою, оскільки фіскальна консолідація може лише побічно вплинути на відносні ціни.

Якщо делеверидж зовнішнього боргу, накладений на делеверидж поточної приватної заборгованості, може призвести до коригування реального обмінного курсу і, отже, делевериджу іноземного боргу, то ця стратегія може спрацювати. Якщо ні, то є ризик зростання дефолтів з боргів через тривалий еконо-

мічний спад і низькі темпи економічного зростання. Навіть якщо цього уникнути, основний ризик – це тривала дефляція боргу або японський тип тривалої банківської кризи.

Проциклічної бюджетної політики слід уникати, якщо це можливо. Необхідність продовжувати протициклічну фіскальну політику, як і раніше, є основною кредитною політикою МВФ [7].

Сьогоднішні проблеми із заборгованістю в ЄС в основному викликані приватною заборгованістю, яка збільшила зовнішній борг. Це призвело до розузгодження відносних цін, у першу чергу, реального обмінного курсу. Таким чином, відносну ціну треба виправити, і фіскальна консолідація може мати з нею тільки слабкий причинно-наслідковий зв'язок. Бажано, щоб коригування номінального обмінного курсу використовувалось, де це можливо, разом з реструктуризацією приватної заборгованості і в багатьох випадках з належною фінансовою підтримкою.

Останні два інструменти необхідні тоді, коли курсова політика буде недоступною, разом з низкою короткострокових і довгострокових інструментів, які спрямовані на отримання кредитів і часто є джерелом непов'язаних змін реального обмінного курсу, разом з іншою політикою, спрямованою на підвищення конкурентоспроможності в інтегрованому ринковому середовищі розширеної європейської економіки [2; 7].

Висновки. Для того щоб зовнішній борг не перетворився на економічну проблему для країни, їй потрібно активне управління своїм зовнішнім боргом. Цей термін застосовується для визначення системи заходів щодо запобігання або пом'якшення боргової кризи. До них належать економічні заходи (мінімізація величини зовнішніх запозичень, реструктуризація накопиченої заборгованості, підвищення ефективності використання залучених фінансових ресурсів, підвищення можливостей держбюджету з обслуговування зовнішнього боргу), політичні (підтримка політичної стабільності в країні і довгострокових відносин із зовнішніми кредиторами), соціальні (забезпечення соціальної стабільності), забезпечення національної безпеки (перш за все збереження незалежності від кредиторів зовнішньої і внутрішньої політики) [3; 10].

Література

1. Абрамова Е.С. Проблемні країни ЄС / Е.С. Абрамова – К.: Іффа, 2007. – С. 156-157.
2. Вільгельм С.Р. Економіка ЄС / С.Р. Вільгельм // Економікс. – К., 2008. – С. 208.
3. Ільченко А.І. Криза і контроль за кредитами ЄС / А.І. Ільченко. – Х., 2009. – С. 188.
4. Ландесман О.О. Світова заборгованість країн ЄС / О.О. Ландесман, Д.Д. Глиоров // Економіка Євросоюзу. – 2010. – № 16. – С. 28-33.
5. Звіти МВФ і ЄБРР – 2009-2010 р.
6. Майоров Е.А. Зовнішні борги ЄС / Е.А. Майоров // Як сплатити зовнішній борг. – 2010. – № 2. – С. 37-41.

7. Масюк О.Н. Економіка ЄС / О.Н. Масюк, І.І. Вереженко // Проблеми і борги Єврокраїн. – 2010. – № 26. – С. 70-79.
8. Тегів А.Ю. Світова криза / А.Ю. Тегів. – К.: Економікет, 2009. – С. 194.
9. Хост З. Проблеми боргових зобов'язань і їх рішення / З. Хост // Борги ЄС. – 2009. – № 45. – С. 47-52.
10. Хостяков Е.І. Зовнішні і приватні борги країн ЄС / Е.І. Хостяков // Економіка ЄС. – 2009. – № 24. – С 100-108.
11. Жук І.М. Міжнародні фінанси – Управління зовнішнім боргом країн Єврозони / І.М. Жук, Є.Ф. Киреева. – К.: Іффа, 2009. – С. 124.
12. Бондаренко Д.С. Країни ЄС збільшують держборги / Д.С. Бондаренко // Економічна звітка. – 2010. – № 11. – С. 44-51.